

ΕΝΑ ΝΗΣΙ

Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΚΑΡΟΣ

ΕΝΑ ΝΗΣΙ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος & Έκδόσεις Ήλιος, 2011

ISBN 978-960-9527-31-6

Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΑ ΝΗΣΙ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΙΚΑΡΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὸ τομίδιο *Ἐνα Νησι* εἶναι ἐλάχιστο ἀφιέρωμα στὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία ἐκείνου ποὺ μὲ συντρόφεψε ἀπὸ τὰ μαθητικά μου θρανία ὡς τὴν ἀρχὴ καὶ σφράγισε βαθιὰ τὴ ζωὴ μου.

Τὸ κείμενο ποὺ δίνει τὸν τίτλο στὸ τομίδιο προλόγισε τὸ μυθιστόρημα τοῦ Χώλλ Κέϊν *Ὁ Μαξιώτης* (*The Manxman*), μεταφρασμένο ἀριστουργηματικὰ ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη (Ἰνδικτος, 2003). Τὸ ἐπόμενο «Ἐν Πάτμῳ» δημοσιεύτηκε ὡς ἐπίμετρο στὸ βιβλίο *Ἀπὸ τὸ χάος στὸ χαρτὶ* τοῦ Χρήστου Βακαλόπουλου (Ἑστία, 1995) καὶ ἡ κατανόησή του προϋποθέτει τὴν ἀνάγνωση τοῦ μυθιστορήματος τοῦ ἴδιου συγγραφέα *Ἡ γραμμὴ τοῦ ὀρίζοντος* (Ἑστία, 1992) καὶ τῶν παπαδιαμαντικῶν *Ἐμπόρων τῶν Ἑθνῶν*. Καὶ τὸ τρίτο κείμενο «Στὴν ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ», εἰσαγωγικὸ στὰ παπαδιαμαντικὰ *Διηγήματα τῆς Ἀγάπης* τοῦ «Ἀρμοῦ» (1993), κατανοεῖται εὐκολότερα μὲ τὴ βοήθεια τῆς *Γραμμῆς τοῦ ὀρίζοντος*. Γιὰ τὸ τελευταῖο, τὸ «Ὁνειρον Ἀλ. Παπαδιαμάντη, διηγηματογράφου καὶ ἀμίσθου ἱεροψάλτου», δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη πλοηγοῦ. Δημοσιεύτηκε στὴν *Καθημερινή* τὰ Φῶτα τοῦ 2002 καὶ φαίνεται ὅτι διαβάστηκε ἀπὸ ἐλάχιστους, γιὰ τὴν χιόνια τῆς ἡμέρας κράτησαν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τοὺς περισσότερους ἀναγνώστες τους.

ΕΝΑ ΝΗΣΙ
[Σχόλιο στὸν *Μαξιώτη*]

*Τοῦ Μανόλη Παπουτσάκη
καὶ τῆς Νίκης Λυκούργου*

*«Θὰ γίνῃ ἓνα νησί γιὰ ξενοδόχους καὶ γιὰ καροτσέροδες. Δὲν θὰ
εἶναι πλεῖο τὸ Νησί τοῦ Μάν, θὰ εἶναι τὸ νησί τοῦ Μάντσεστερ.»*

Αὐτὰ τὰ μελαγχολικὰ προφητεύει ὁ Πῆτος, ἓνας ἀπὸ τοὺς δυὸ κεν-
τρικοὺς ἥρωες τοῦ *Μαξιώτη*, καὶ τὰ ξαναβρῆκα, ὅχι προφητευμένα
ἀλλὰ ἐπαληθευμένα πιά, σὲ τούτους τοὺς στίχους:

*δὲν εἶναι ἡ Σκιάθος σου αὐτὴ
εἶναι μονάχα ἡ πόλη — μιὰ πόλη δίχως ὄνομα
πόλη χωρὶς σκοπό.¹*

Ποιὸ ἦταν τὸ Νησί τοῦ Μάν πρὶν τοῦ μελλόταν νὰ καταντήσῃ νησί τοῦ
Μάντσεστερ; Στὸ λῆμμα *Màn* τῆς *Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαι-
δείας*, γραμμένο τὸ 1931, τριανταεπτὰ δηλαδὴ χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν
ἐκδοσὴ τοῦ *Μαξιώτη* (1894), σωζόταν ἀκόμη μιὰ ἀκρούλα τῆς γῆς του:

«Μάν, νῆσος τοῦ — (Isle of Man) (Γεωγρ.): Νῆσος ἀγγλική (ἀπὸ
τοῦ ΠΓ' αἰῶνος), κειμένη ἐντὸς τῆς Ἰρλανδικῆς θαλάσσης, ἐμβαδοῦ 572
τ. χλμ. Εἶναι γραφικὴ, λοφοσκεπής, ἐπιμήκης, ἐπιφανείας τὸ πλεῖστον
ὀμαλῆς, καὶ ἔχει κατοίκους 49.270. Ἐξάγει ἰχθῦς, μεταλλικὰ ὕδατα,
χάρτην κλπ. Ἔχει σιδηροδρόμους ἐκτάσεως 105 χλμ. καὶ συγκοινωνεῖ

1. Ἀπὸ τὸ «Ἀνακάλυμμα» τῆς συλλογῆς *Ποιητικὴ Τεχνολογία* τῆς Τασούλας
Καραγεωργίου, Κέδρος (1998).

ἀτμοπλοϊκῶς μὲ τὴν Λίβερπουλ, Μπέλφαστ, κλπ. Οἱ κάτοικοι εἶναι σκανδινανο-κελτικῆς προελεύσεως. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μετηγάστευσαν. Οἱ γηγενεῖς ἐπιδίδονται εἰς τὴν γεωργίαν, ἰδίως παραγωγὴν σιτηρῶν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν γαλακτοκομίαν καὶ τὴν ἀλιείαν. Ἡ νῆσος συνωκίσθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ Κελτῶν, κατόπιν δ' ἐπέδραμον οἱ Σκανδινανοί. Τῷ 1261 ὁ Ἀλέξανδρος Γ' τῆς Σκωτίας ἐνίκησε τοὺς Σκανδινανούς καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον, τῷ δὲ 1290 τὴν κατέλαβεν ἡ Ἀγγλία καὶ τὴν διετήρησε μέχρι τοῦ 1833. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὴν κατεῖχον ἄλληλοδιαδόχως Ἀγγλοὶ καὶ Σκῶτοι, μέχρι τοῦ 1866, ὁπότε ἐδόθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν εἶδος αὐτοδιοικήσεως εἰς τοὺς κατοίκους.

»(Γλωσσ.) Ἡ εἰς τὴν νῆσον Μὰν λαλουμένη *μανικὴ* ἢ *μανικιὴ* γλῶσσα ἀνήκει εἰς τὴν κελτικὴν γλωσσικὴν ὁμοειδίαν καὶ ἀποτελεῖ μετὰ τῆς Ἰρλανδικῆς καὶ τῆς Σκωτικῆς τὴν λεγομένην γαελικὴν ὁμάδα τῆς ρηθείσης γλωσσικῆς ὁμοφυλίας. Ἡ Μανικὴ ὁμιλεῖται σήμερον ὑπὸ 915 μόνον κατοίκων, καὶ αὐτῶν διγλώσσων, λαλούντων ἐκτὸς τῆς Μανικῆς καὶ τὴν Ἀγγλικήν, ἡ ὁποία ὁσημέραι περιορίζει τὴν Μανικὴν καὶ ἀπειλεῖ αὐτὴν διὰ πλήρους ἐξαφανίσεως. «Ὅτι τοῦτο εἶναι ζήτημα ἐλαχίστου χρόνου, ἀποδεικνύει τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1874 οἱ λαλοῦντες τὴν Μανικὴν ἀνῆρχοντο εἰς 12.340, κατὰ δὲ τὴν τοῦ 1901 εἰς 4.419, ἥτοι εἰς τὸ τρίτον περίπου τοῦ κελτοφώνου πληθυσμοῦ τῆς νήσου. Τὸ παλαιότερον γλωσσικὸν μνημεῖον τῆς Μανικῆς εἶναι ἡ εἰς αὐτὴν μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα».

Καὶ ποιὸς ἦταν ὁ Χώλλ Κέϊν — ὄνομα ἀνάκουστο σήμερα — ποὺ ἔκαμε, κι αὐτός, τὰ 572 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα τοῦ νησιοῦ ὑποτύπωση τῆς Οἰκουμένης κι ἔβαλε στὸ στόμα τοῦ Πήτου τέτοια προφητεία; Ποιὸς ἦταν αὐτός ποὺ γοήτεψε τὸν Παπαδιαμάντη καὶ τὸν κατάφερε νὰ ρυμουλκήσῃ τὸ Νησι τοῦ Μὰν στὴν Ἀσπρὴ Θάλασσα; Καταφεύγω στὴν ἴδια ἐγκυκλοπαιδεῖα:

«Καίν (Caine), Θωμᾶς-Χένρυ-Χώλλ: Ἀγγλος μυθιστοριογράφος καὶ δραματογράφος, γεννηθεὶς τὸ 1853. Ἐσπούδασεν ἀρχιτεκτονικὴν, εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν κατέστη ὁ κυριώτερος ἀρθρο-

γράφος τῆς ἐφημερίδος τῆς Λίβερπουλ “*Ερμῆς*”. Τῇ συστάσει τοῦ ποιητοῦ καὶ στενοῦ φίλου του Δάντον Ροσσέττι, ἦλθεν εἰς Λονδῖνον, βραδύτερον δὲ (1882) ἐδημοσίευσεν τὸ ἔργον τοῦ “*Ἀναμνήσεις τοῦ Ροσσέττι*”. Τὸ στάδιόν του ὡς μυθιστοριογράφου ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 1885 μὲ τὴν δημοσίευσιν τοῦ μυθιστορήματος “*Ἡ σκιά ἐνὸς ἐγκλήματος*”. Ἠκολούθησαν πλεῖστα ἔργα, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι: “*The Deemster*” (1890), “*The Manxman*” (1894), μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, “*The Christian*” (1901), “*The Eternal City*” (1901), “*The Prodigal Son*” (1904) κ.λπ. Διάφορα τῶν μυθιστορημάτων του, δραματοποιηθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἐδιδάχθησαν μετ’ ἐπιτυχίας εἰς διάφορα ἀγγλικά θέατρα. Τὸ “*Eternal City*”, ὡς δράμα ἀνεβιβάσθη (1902 καὶ 1905) μὲ ἐξαιρετικὸν πλοῦτον καὶ πολυτέλειαν ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ σκηνοθέτου Μπάρμπομ Τρῆ. Τὰ ἔργα τοῦ Καὶν, μεταφρασθέντα εἰς πλείστας γλώσσας, ἀριθμοῦν πολυαρίθμους ἐκδόσεις, ὀφείλοντα κυρίως τὴν ἐπιτυχίαν καὶ λαϊκότητά των εἰς τὴν μελοδραματικὴν μορφήν των».

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χώλλ Κεῖν — καὶ δὲ μὲ νοιάζει ἴτς, ἂν εἶναι μελοδραματικὸς — εἶδε τὴν ἐπέλασιν τῶν καρροτσέρηδων καὶ τὴν πλημμυρίδα τῶν ξενοδόχων καὶ τρόμαξε. Προπάντων ὅμως τὸν τρόμαξε τὸ συντριπτικὸν ἐπιχείρημά τους: «—Μεγάλῃ πρόοδῳ ἔκαμε τὸ νησί, ἀπ’ τὸν καιρὸ ποὺ ἄρχισαν νὰ ἔρχονται ξένοι». Δὲν τοῦ ἔμενε πιά ἄλλο τίποτε, μόνον νὰ τὸ γεωγραφῇ σεβαστικὰ καὶ ν’ ἀπογράψῃ σωστὰ τίς ψυχὰς ποὺ κουβαλοῦσε: τὸν Πῆτο, τὸν Φίλιππο, τὸν Καίσαρα, τὸν Μαυροτώμη, τὴν Γράννη, τὴν Καίτη ἢ Κίρρη, τὴν Νάνση, τὴν θείτσα Νάνα — δίκαιους καὶ ἄδικους, ἀλλὰ ὅχι ξενοδόχους.

Αὐτὴ τῇ χαρτογράφῃ καὶ τὴν ἀπογραφῇ τοῦ Νησιοῦ τοῦ Μὰν βρῆκε μπροστά του λίγο ἀργότερα ὁ ἐγκάτοικος ἐνὸς μικρότερου νησιοῦ — ποὺ τοῦ μελλόταν ἐπίσης νὰ καταποντιστεῖ ἀπὸ τὴ φουσκονερίαν τῶν ξενοδοχείων — καὶ ἀναγνώρισε στὰ πρόσωπα τοῦ κόσμου ἐκεῖνου τὸν δικό του κόσμον, καὶ στὸ ριζικὸ τοῦ μακρινοῦ τόπου τὴ μοῖρα τοῦ δικοῦ του.

Ὁ Θ. Βελλιανίτης μαρτυρεῖ ὅτι ὁ γραμματέας τοῦ Γεωργίου Α' Καλλίνσκης, ἄριστος γνώστης τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς πολωνικῆς, ἀποφαινόταν ὅτι ἡ παπαδιαμαντικὴ μετάφραση τοῦ *Ποῦ ὑπάγεις*; τοῦ Ἑρρ. Σιέγκεβιτς «ἐν πολλοῖς ὑπερέχει τοῦ πρωτοτύπου». ² Δὲν τὴν ἔχω βρεῖ, ἀν ὅμως κρίνω ἀπὸ τῆ μετάφραση τοῦ *Βίου τοῦ Χριστοῦ* τοῦ Φρ. Φάρραρ (κι ἂς μὴν πρόκειται γιὰ κάποια βιογραφία ἀπὸ ἐκεῖνες ὅπου οἱ ἐπίδοξοι νέοι εὐαγγελιστὲς ἐκδιπλώνουν τὶς μυθιστορηματικὲς τους ικανότητες), πείθομαι ὅτι ὁ Καλλίνσκης δὲν ὑπερβάλλει: ἡ ἀπόκρυφη παράδοση γιὰ τὴ συνάντησιν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸν Πέτρο στὴν ἔξοδο τῆς Ρώμης καὶ τῇ μετα-στροφή τοῦ Κορυφαίου πρὸς τὴν πόλιν, ὅπου θὰ ἔβρισκε μαρτυρικὸ θάνατο, θὰ ὑπέκαυσε δίχως ἄλλο τὸ μεταφραστικὸ ζῆλο τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἐντούτοις, ἀν *Τὸ Ἐγκλημα καὶ ἡ Τιμωρία* εἶναι τὸ σημαντικότερο ἔργο ποὺ ἔτυχε νὰ μεταφράσῃ ὁ Παπαδιαμάντης, ἡ ὠραιότερη μετάφρασή του εἶναι ὁ *Μαξιώτης*. Δὲν ξέρω τί λογῆς (ῥυθίσματα) σπινθηρίζουν στὸ *Ποῦ ὑπάγεις*; δὲν τὰ ἔχω δεῖ, ὅμως τὸ μυθιστόρημα τοῦ Χάλλ Κέιν εἶναι σπαρμένο μεταφραστικὰ μάγια.

Ἡ σπορά αὐτῇ, προφανῶς, ἀναγκάζει ἕναν ποὺ παραδέχεται ὅτι δὲν ἀγαποῦσε τὸν Παπαδιαμάντη, ³ τὸν Νικόλαο Ποριώτη, ἀκουστὸ στὸν καιρὸ του μεταφραστή, νὰ ὁμολογεῖ στὸν Μερλιέ πῶς, ὅταν ὑπηρετοῦσε στὰ πολεμικὰ καράβια, εἶχε «ρουφήξει ἀληθινὰ» τὸ βιβλίο. ⁴ Μπορεῖ ἡ μεταφορὰ τοῦ Ποριώτη νὰ εἶναι κοινότοπη, ὁ ἀναγνώστης ὅμως τοῦ *Μαξιώτη*, ἀκόμα κι ἂν δὲν εἶναι στριμωγμένος στὶς λαμαρίνες ἐνὸς

2. Βλ. τὸ ἀνυπόγραφο σημείωμα «(Ὁ Παπαδιαμάντης)» στὴν ἐφ. Ἀθήναι, 7 Αὐγ. 1915, ἀναδημοσιευμένο τώρα στὰ *Παπαδιαμαντικά Τετράδια*, τχ. 4, Φθινοπώρο 1998.

3. Βλ. Ν. Ποριώτη, «Κριτικὴ καὶ περιαντισμός», *Νέα Ἑστία*, Χριστούγεννα 1941, ἀφιέρωμα στὸν Παπαδιαμάντη.

4. Βλ. Φ. Α. Δημητρακόπουλου καὶ Γ. Α. Χριστοδούλου «Φύλλα ἐσκορπισμένα» – *Τὰ παπαδιαμαντικά αὐτόγραφα (γνωστὰ καὶ ἄγνωστα κείμενα)* – Συμβολὴ στὴν ἐρευνα καὶ μελέτῃ τῆς χειρόγραφης καὶ ἐντυπῆς παράδοσης τοῦ Παπαδιαμάντη, ἐκδόσεις Καστανιώτη, Ἀθήνα 1994. (Ἡ ἐπιστολὴ στὴ σ. 129.)

πολεμικοῦ, θὰ διαπιστώσει κι αὐτὸς — φτάνει νὰ ξέρει ἐλληνικά — πὼς τὸ μυθιστόρημα τοῦ Χώλλ Κέϊν διαβάζεται ρουφηχτὰ καὶ ὅχι στάγδην.

— Ὑἱάλλαξα τόσο; ἠρώτησεν ἐκείνη.

— Ὑἱάλλαξες, λέει! Τρομάρα! Τί μικρούλα ποῦ ἦσουν, ὅταν ἔπαιζες τοὺς ψαράδες κάτω στὸ λιμάνι τοῦ Κορνᾶ, θυμᾶσαι; Μὲ τὸ μικρὸ κοντάκι ποῦ ἔπλεε σὰν βάρκα στὸ γιαλό, τὸ βάζεις στὸ νοῦ σου; Ὑἱσὺν κρατοῦσες ἓνα κομμάτι ἀπὸ σπασμένο σκουπόξυλο γιὰ κατάρτι, καὶ δυὸ κλωστὲς γιὰ σχοινί, κ' ἐγὼ δούλευα τὴ σκούπα γιὰ πλῶρη-στὸ-λιμάνι καὶ γιὰ σοπραβέντο, γιὰ δοιάκι καὶ γιὰ ἄερα καὶ γιὰ παλίσροια καὶ γιὰ κουπί. «Κακὸς σκυλόκαιρος αὐτός, καπετάνιε».

— «ὙἱΩ, ναί, γυναικα, μεγάλη φουσκοθαλασσιά». Τὸ θυμᾶσαι, Κίρρη;

Ἡ Καίτη ἐπροσπάθησε νὰ γελάσῃ ὀλίγον καὶ νὰ εἶπῃ πόσος καιρὸς εἶχε περάσει ἔκτοτε. ὙἱἌλλ' ὁ Πῆτος, ἀφοῦ ἄπαξ ἐπῆρε δρόμον, ἐγέλασε θορυβωδῶς, ἐκολάφισε τὸ γόνυ του, κ' ἐξηκολούθησεν:

— Κ' ἐπάνω στὸ μύλο πάλι, τὸ θυμᾶσαι αὐτό; Σὺν μὲ τὸν φοῦντο ἐνὸς βαρελιοῦ γιὰ καλάθι μὲ λουλούδια, νὰ τὸ κρατῆς κρεμασμένο στὸν ἄγκωνά σου καὶ νὰ φωνάζῃς: «Βιολέττες! ὤμορφες βιολέττες! φρέσκες βιολέττες!»

Ὁ Πῆτος ἐπαρώδει τὴν ἀργυρόχον λιγεῖαν φωνὴν τῆς πάλαι κο-
ρασίδος μὲ τὴν βαρύντονον χονδρὴν φωνήν του, καὶ ἐθορύβει γελῶν.

— Κ' ἔπειτα ἐμένα, γυναικα, μὲ θυμᾶσαι μένα; ἐμένα μὲ τὴν πορτούλα τοῦ κουμασιοῦ τῶν γουρουνιῶν ἐπάνω στὸ κεφάλι μου ὡσὰν πανέρι μὲ ψάρια, καὶ νὰ φωνάζω: «Σκουμπριά! ὤμορφες κυράδες, φρέσκα σκουμπριά, χοντροὰ σὰν τὴν κοιλιά τοῦ δεσπότη. Σκουμπριά!» ὙἱΩ, Κίρρη, Κίρρη! ὙἱἈχ, τὰ ὠραῖα χρόνια ποῦ πέρασαν! ὙἱΩ, πὼς ἀλλάζουν, πὼς ἀλλάζουν!... Σ' ἐγνώρισα, θὰ πῆς; Μ' ἐρωτᾷς, σ' ἐγνώρισα ὅταν σὲ ἤῤῥα στὸ ρέμμα μέσα; ὙἱἩξευρα ἂν ἤμουν ζωντανός, Καίτη; ὙἱἩξευρα ἂν ὁ παλαβόκαιρος ἐφυσούσε; ὙἱἩξευρα ποῦ τὸ κεφάλι μου ἐγύριζε σὰν μπούσουλας, κ' ἡ καρδιά μου χτυποῦσε ἐκατὸν εἴκοσι φορὲς κάθε τετραγωνικὸν δάκτυλον; Σ' ἐφίλησα τάχα καὶ σ' ἐφίλησα ἐνῶ ἦσουν ξαπλωμένη ἀνωφέλετη ἐκεῖ, καὶ σ' ἐσήκωσα, κ' ἔβαλα τὰ κρῦα μπράτσα σου γύρω στὸ λαιμό μου, καὶ σ' ἐκουβάλησα ἔξω ἀπ' τὸ παληὸ

βρωμοχάλασμα ποῦ θὰ ἐγίνετο τάφος σου, τὴν πρώτη μικροδουλειὰ ποῦ
ἔκαμα στὸ νησί, ἅμα ἦρθα πίσω... Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς γλυτώνη, Κίττη, τί
ἔκαμα τάχα;

Πόσο ἀπέχει ἐδῶ τὸ Νησί τοῦ Μάν ἀπὸ τὴ Σκιάθο; Παραπάνω ἀπὸ
δυὸ τρεῖς ἀπλωτές; Δύσκολα. Ἄλλοῦ, καὶ πολλές φορές, ἡ ἀπόσταση
σβήνει, «γίνονται ἓν»⁵ τὰ δυὸ νησιά, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Παπαδιαμάντης.
Γιὰ τέτοιας ὅμως λογῆς γειτονέματα κι ἐν-ώσεις δὲ φτάνει τὸ μετα-
φραστικὸ κέφι. Χρειάζονται πράγματα πολὺ πιὸ («ψυχικά»), ἀκριβῶς ὅσα
ζωοποιοῦν τοὺς ἥρωες τοῦ *Μαξιώτη*, ἡ ἀγάπη καὶ ὁ πόνος. Ὁ Παπα-
διαμάντης δὲ θὰ κατόρθωνε, ὅσο εὐσυνείδητος μεταφραστὴς καὶ ἂν
ἦταν νὰ ἐκσκιαθίσει τὸ ἀγγλικὸ μυθιστόρημα, ἂν δὲν εἶχε τρομερὰ
ἐρωτευτεῖ καὶ πονέσει τοὺς ἀνθρώπους του καὶ τὸν τόπο τους.

Ἄν αὐτὰ φαίνονται στὸν ἀναγνώστη κάπως γλυκερά, ἄς θυμηθεῖ πὼς
ὁ Παπαδιαμάντης ἔγραφε στὸ Βλαχογιάννη ὅτι εἶχε πονέσει τὴν *Ἱστο-
ρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως* τοῦ Γόρδωνος, δηλαδὴ τὸν βα-
σανισμένο κόσμο τοῦ Ἀγώνα. Γιατί λοιπὸν θὰ ἔμενε ἀναίσθητος μπρο-
στὰ στὴν «ταλαιπωρίαν τῶν πτωχῶν» τοῦ Νησιοῦ τοῦ Μάν, ἀντίτοπου
τοῦ δικοῦ του νησιοῦ, καὶ πὼς γινόταν νὰ μὴν πονέσει τὸν Πῆτο, ἀντί-
τυπον τῆς θαυμαστῆς *Καραχμέταινας*; Κι ἂν ἐπιμένω πὼς ὁ *Μαξιώτης*
—ἀδιάφορο ἂν τὸν εἶχε παραγγείλει ὁ Βλ. Γαβριηλίδης— μεταφρά-
στηκε μὲ ἔρωτα, ποῦ τάχα περισσεύει ἡ ζάχαρη, ὅταν ὅλος ὁ κόσμος
ξέρει πὼς ὀλόκληρη τὴ σκιαθίτικη προσωπογραφία του, ἀπὸ τὸν Γιωρ-
γὴ τῆς Μπούρμπαινας ὡς τὴ Χαδούλα, ἐρωτικὰ τὴν εἶχε πλασμένη;

Ἐπιστρέφω στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ποριώτη:

«Στὰ 1891-92-93 περίπου εἶχε μεταφράσει στὴν “Ἀκρόπολη” τὸν
“Manxman” τοῦ Hall Cain μὲ τὸν τίτλο “Ὁ Μαξιώτης”. Ὑπηρετοῦσα

5. Σὲ μιὰ ἄλλη γλώσσα αὐτὸ τὸ «γίνονται ἓν» λέγεται πρόσληψη καὶ ἀλλη-
λοπεριχώρηση.

τότε στὰ πολεμικά καράβια, ὅπου κ' ἐγὼ διάβαζα πολλά καὶ ἀσυνάρτητα καὶ τὸ εἶχα ρουφήξει ἀληθινά. Ὁ Γαβριηλίδης τὸ ἔβγαλε καὶ σὲ τόμο χοντρὸ 32ο. [...] Λοιπόν, αὐτὸς ὁ “Manxman” ὅπου περιγράφονται οἱ νησιῶτες τῆς Isle of Man καὶ ἡ ζωὴ τους ἡ ιδιόρρυθμος, ἔχει, κατὰ τὴν ιδέα μου, γίνεи ὁδηγὸς τοῦ Παπαδιαμάντη στὸ λογοτεχνικὸ εἶδος, ἀκόμα καὶ στὸ ὕφος ποὺ καλλιέργησε ὡς τὰ στερνά του χρόνια, μὲ βάση τὴ Σκιαθὸ καὶ τοὺς Σκιαθίτες. Τονὲ βοήθοῦσε σ' αὐτὸ καὶ ὁ φραστικὸς πλοῦτος ποὺ εἶχε ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων, χωρὶς ὅμως νὰ μπορῇ καὶ νὰ τὸν ξαναχύσῃ στὴ νέα μας τὴ γλώσσα».

“Ὅτι ὁ Χῶλλ Κεῖν ἔγινε «ὁδηγὸς τοῦ Παπαδιαμάντη στὸ λογοτεχνικὸ εἶδος, ἀκόμα καὶ στὸ ὕφος» εἶναι γνώμη μαχητή, πράγμα ποὺ ἤδη ἔχει ἐπισημάνει ἐκτενῶς ὁ Ο. Merlier στὸ *Skiathos île grecque* (σ. 36-37). Οἱ χρονολογίες ἄλλα διδάσκουν, ὅτι δηλαδὴ ὡς τὸ 1894, ὁπότε δημοσιεύεται τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ἄγγλου, ὁ Παπαδιαμάντης ἔχει γράψῃ τριάντα διηγήματα, στὰ ὁποῖα συγκαταριθμοῦνται ὁ «Φτωχὸς Ἅγιος», «Ὁ πολιτισμὸς εἰς τὸ χωρίον», «Ὁ Ἀμερικάνος», «Στὸ Χριστό, στὸ Κάστρο», τὸ «Ὁλόγυρα στὴ λίμνη», «Στὴν Ἅγι-Ἀναστασία», «Οἱ Χαλασοχώρηδες», «Ναυαγίων ναυάγια», «Λαμπριατικὸς ψάλτης» καὶ ὁ ἐκτεταμένος *Βαρδιάνος* στὰ σπύρκα. Ἔχει, λοιπόν, βρεῖ τὸ δρόμο του, δηλαδὴ καὶ τὸ εἶδος⁶ καὶ τὸ ὕφος του, προτοῦ συναντηθεῖ μὲ τὸ *The Manxman*.

Ὡστόσο, ὡς σπουδαῖος συγγραφέας ὁποῦ ἦτον, δὲ φοβήθηκε τὰ φτερά τῶν ἀνέμων. Θέλω νὰ πῶ ὅτι ἄφησε νὰ περάσῃ ἐλεύθερα ἀπὸ πάνω του τὸ φύσημα τοῦ *Μαξιώτη*. Βρίσκεις συχνὰ στοὺς Σκιαθίτες ἀποτυπώματα ἀπὸ λόγια καὶ χειρονομίες τῶν Μαξιωτῶν.⁷ Ἄν αὐτὸ ἐννοοῦσε ὁ Ποριώτης, ἔχει δίκαιο, μόνο ποὺ πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ ὅτι κανε-

6. Ὑποθέτω ὅτι ὁ Ποριώτης δὲν ἐννοεῖ μὲ τὸ «εἶδος» τὸ μυθιστόρημα, ποὺ ἤδη τὸ ἔχει ἐγκαταλείψει ὁ Παπαδιαμάντης, ἀλλὰ τὸν τρόπο τῆς γραφῆς.

7. Βλ. Η. Π. Βουτιερίδης, Παπαδιαμάντης Ἀλέξανδρος, *Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδεία*, τόμ. ΙΘ', σ. 565, στήλ. Β': «...ὅπως δύνανται νὰ ἀνευρεθοῦν